

Araştırma / Original article**Denetimli serbestlikte, sigara, alkol madde bağımlılığı tedavi programı (SAMBA) uygulamasının etkinliği**

Kültegin ÖGEL,¹ Rabia BİLİCİ,² Gönül GÜVENÇ BAHADIR,²
Alp MAÇKAN,² Nazlı ORHAN,² Olcay TUNA³

ÖZ

Amaç: Bu araştırmanın amacı, denetimli serbestlik kapsamında zorunlu tedavi nedeniyle sağlık kurumlarına gönderilen madde kullanıcılarında yapılandırılmış bir tedavi programının tedavi süreci üstündeki etkisini araştırmaktır. **Yöntem:** Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM Kliniği'ne denetimli serbestlik kapsamında gönderilen 214 madde kullanıcısı, ardışık olarak araştırmaya alınmıştır. Madde kullanıcılarına Sigara, Alkol Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA) uygulanmıştır. Uygulama öncesi ve sonrası Bağımlılık Profil İndeksi Klinik Formu (BAPİ-K) ve Bilgi Değerlendirme Anketi uygulanmıştır. On beş günde bir olmak üzere altı kez SAMBA programına katılmışlar ve programa her katıldıklarında idrar testleri yapılmıştır. Altı hafta boyunca izlenmiş ve idrar testleri yapılmıştır. SAMBA programına bir kez katılmayanlar ve bir kez idrar testinde madde çıkanlar tedaviye uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Örneklem %62.8'i (s=76) SAMBA programını tamamlamış, %33.1'inde (s=40) idrar testi sonucu pozitif olarak değerlendirilmiştir. Programı tamamlamayanlarda idrar testinin pozitif çıkma riski, tamamlayanlara göre 9 kat fazla (Odds oranı 9.02) bulunmuştur. Uygulama öncesi ve sonrası puanlar karşılaştırıldığında, BAPİ toplam, madde isteği, depresyon ve anksiyete puanlarının düştüğü; maddeyi bırakma motivasyon alt ölçeği puanının ise yükseldiği saptanmıştır. Bilgi Değerlendirme Anketi puanlarında da istatistiksel olarak anlamlı bir artış gözlenmiştir. Başlangıçta madde isteği ve heyecan arama davranışı puanı yüksek olanlarda, programı tamamlama oranı düşüktür. **Sonuç:** SAMBA programının denetimli serbestlik nedeniyle tedaviye yönlendirilen madde kullanıcılarında tedaviye uyumu artırıcı bir etken olduğu, madde isteği ve heyecan arama davranışı olan kullanıcıların yapılandırılmış bir tedavi programını tamamlama konusunda risk taşıdıkları gösterilmiştir. (Anadolu Psikiyatri Derg 2016; 17(4):270-277)

Anahtar sözcükler: Bağımlılık, denetimli serbestlik, tedavi etkinliği

The effectiveness of the tobacco, alcohol and drug dependence treatment program (SAMBA) on drug users in probation

ABSTRACT

Objective: In this research, the aim is that searching the effectiveness of a structured treatment program over treatment process on substance abusers, who are sent to medical institutions because of compulsory treatment within the scope of probation. **Methods:** Two hundred and fourteen substance users who were sent to Erenköy Mental Health and Neurological Diseases Hospital AMATEM Clinic within the scope of probation have been taken under research, consecutively. The tobacco, alcohol and drug dependence treatment program (SAMBA) has been applied to substance users. Before and after application, Addiction Profile Index Clinic Form (BAPİ-K) and a questionnaire to assess knowledge of drug users about addiction has been applied. They have attended the SAMBA

¹ Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Yeniden Derneği, İstanbul

² Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul

³ Yeniden Derneği, İstanbul

Yazışma Adresi / Correspondence address:

Prof. Dr. Kültegin ÖGEL, Cemil Topuzlu Cad., Lalezar Sok. Ferit Bey Ap. No.9/6 34726 Fenerbahçe-Kadıköy, İstanbul

E-mail: ogelk@ogelk.net

Geliş tarihi: 15.08.2015, Kabul tarihi: 19.10.2015, doi: 10.5455/apd.200521

Anatolian Journal of Psychiatry 2016; 17(4):270-277

program, once in 15 days, 6 times in total and they have all been made urine tests at each time. Urine tests have been made for 6 weeks. People who have not participated in the program once or in whose urine tests substance has been found once have been considered as incompatible with treatment. **Findings:** The 62.8% of the sample (n=76) have completed the SAMBA program; the urine test results of 33.1% of them (n=40) have been evaluated as positive. The risk that having positive urine test results on those who did not complete the program, has been found nine times more (odds ratio 9.02) than those who completed. When scores are compared before and after implementation; while leaving the substance motivation subscale scores has been increased, BAPI total, craving, depression and anxiety scores have been found to be decreased. Also a statistically significant increase in the Knowledge Assessment Survey scores has been observed. Those who have high scores of craving and novelty-seeking behavior initially, have lower rate of completing the program. **Conclusion:** It has been shown that SAMBA program is an increasing factor for adherence to treatment on substance users, who were directed to treatment because of probation, users who have craving and novelty-seeking behavior carry a risk about completing structured treatment program. (Anatolian Journal of Psychiatry 2016; 17(4):270-277)

Keywords: addiction, probation, treatment effectiveness

GİRİŞ

Madde kullanıcılarına yönelik olarak zorunlu tedavi getiren denetimli serbestlik uygulaması Türkiye’de 2005 yılında başlamıştır. Zorunlu tedavi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 191/2. maddesinde ‘uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine hükmolunacağını’ şeklinde belirtmektedir. 2015 yılı Mayıs ayı itibarıyla, 107.920 kişinin denetimli serbestlik kapsamında işlem gördüğü bilinmektedir.¹ Denetimli serbestlik kapsamında Alkol ve Madde Bağımlıları Araştırma ve Tedavi Merkezlerine (AMATEM) başvurular yapılmakta ve merkezlerin bu kişileri tedavi etmesi beklenmektedir. Sayıca az olan merkezler için, çok farklı sosyodemografik ve madde kullanım özelliklere sahip madde kullanıcılarının tedavisi önemli bir yükümlülüktür.²

Denetimli serbestlik kapsamında zorunlu olarak tedaviye alınacak yükümlülere yönelik uygulanacak tedavilerin, özellikle ülkemiz koşullarında dikkatli seçilmesi ve uygulanması gerekmektedir.³ Bağımlılık merkezlerinin ve burada çalışan uzman personel sayısının az, denetimli serbestlik kapsamında gönderilen madde kullanıcısının sayısının çok olduğu göz önüne alındığında etkinlik-maliyet dengesinin optimal olduğu programların seçimi ve uygulanması önemlidir. Denetimli serbestlik süreci, daha önce tedaviye başvurmayan veya tedavi olmayı düşünmeyen madde kullanıcılarının maddeyi bırakması için önemli bir şans olabilir. Etkin tedavi programlarının denetimli serbestlik sürecinin yararlı olmasını sağladığı araştırmalarda gösterilmiştir.⁴ Zorunlu yönlendirme, bu kişilerde tedavi motivasyonunun hiç olmadığı anlamına gelmemektedir. Tedaviye zorunlu yönlendirme bir tür dış motivasyon olarak değerlendirilerek tedaviye zorunlu da olsa başvuranlara uygun hizmetin verilmesinin önemi vurgulanmıştır.^{5,6}

Türkiye’de madde kullanıcılarına yönelik denetimli serbestlik kapsamında tedavi hizmetleri yaygın olmakla birlikte, yapılan tedavilerin etkinliği ve seçilmesi gereken tedavilere ilişkin araştırma sayısı oldukça azdır.^{7,8} Birçok araştırma genellikle denetimli serbestlik nedeniyle bağımlılık kurumlarına gönderilen kişilerin sosyodemografik özelliklerini araştırmaya yöneliktir. Sekiz yüz atmış altı esrar kullanıcısının geriye dönük incelemesinin yapıldığı araştırmada, %76.1’inin denetimli serbestlik programını tamamladığı ve bu süreçte madde kullanmadığı saptanmış olmakla birlikte, tedavinin etkinliğini yordayan herhangi bir etken saptanamamıştır.⁸ Bir başka araştırmada, tedavi başarısı bir önceki araştırmayla benzer bulunmuş (%77.6) ve tedaviyi etkileyen en önemli etkenin bağımlılık merkezine olan uzaklık olduğu ve yakın yerden gelenlerde tedavi başarısının arttığı gösterilmiştir.³

Sigara, Alkol Madde Bağımlılığı Tedavi Programının (SAMBA) ülkemizde bağımlılık kliniklerinde kullanılan, etkinliği için pilot araştırmalar yapılmış, yapılandırılmış bir tedavi programıdır.⁹ Ancak farklı ve kendine ait özellikler içeren bir alan olan, sağlık kurumlarında yürütülen denetimli serbestlik hizmetlerinde kullanılacak programlara ilişkin bilgi yetersizdir. Bu araştırmada amaç, yapılandırılmış tedavi programlarının denetimli serbestlikte sürece etkisini ve bu bağlamda Sigara, Alkol Madde Bağımlılığı Tedavi Programının (SAMBA) etkinliğini araştırmaktır.

YÖNTEM

Örneklem

08 Nisan 2013-08 Temmuz 2013 tarihleri arasında Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM Kliniği’ne denetimli serbestlik kapsamında gönderilen ve yapılan psikiyatrik değer-

lendirmeler ve idrar testleri sonucunda madde kullanımının sürdüğü saptanan 214 madde kullanıcısı, ardışık olarak araştırmaya alınmış ve üç ay boyunca izlenmiştir.

Araçlar

Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Klinik Formu: BAPİ, bağımlılığın farklı boyutlarını değerlendirmek ve bağımlılık şiddetini ölçmek amacıyla Ögel ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş 37 soruluk bir ölçektir.¹⁰ Yanıt seçenekleri, 0-4 puan arasında değerlendirilen beşli Likert tipindedir. Ölçek madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, şiddetli madde kullanma isteği ve madde-nin kullanımını bırakma motivasyonu olmak üzere beş alt ölçekten oluşmuştur. Alt ölçek puanları ayrı değerlendirilmekte, tüm ölçeğin puanı ise alt ölçeklerin ağırlıklandırılması ile elde edilmektedir. Tüm ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.89 ve alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları 0.63-0.86 arasında bulunmuştur.

BAPİ Klinik Formu (BAPİ-K) ise, klinik uygulamalarda ruhsal sorunları da değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş, mevcut sorulara ek olarak 21 sorudan oluşmaktadır.^{11,12} Bu bölümde öfke kontrol sorunu, güvenli davranış eksikliği, heyecan arama davranışı, dürtüsel davranış, depresyon ve anksiyete riski gibi madde kullanımına yol açan veya sürmesine neden olan etkenler sorgulanmaktadır. Bu bölümün Cronbach alfa katsayısı 0.80 ve alt ölçeklerinin Cronbach alfa katsayıları 0.66-0.75 arasında bulunmuştur. Doğrudan bağımlılığı değerlendiren bölüm soruları da analize katıldığında, tüm ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.81'dir. Açıklayıcı faktör analizinde toplam varyansın %53'ünü temsil eden dört faktör elde edilmiştir. Birinci faktör depresyon ve anksiyete sorularını içermektedir. İkinci faktör öfke kontrol zorluğu ve dürtüsellik ile ilgili soruları içerirken, üçüncü faktörde güvenli davranış eksikliği, dördüncü faktörde heyecan arama davranışı ile ilgili sorular yer almaktadır. Farklı ölçeklerle yapılan değerlendirmelerde, ölçeğin alt ölçeklerinin iyi düzeyde korelasyon gösterdiği saptanmıştır.

Bilgi Değerlendirme Anketi: Araştırmacılar tarafından 40 sorudan oluşan bir bilgi değerlendirme anketi hazırlanmıştır. Anket, sık kullanılan maddelerin etkileri ve relaps ile ilgili soruları içermektedir. Soruların yanıtları doğru ve yanlış olarak düzenlenmiş, dört soru ters olarak biçimlendirilmiştir. Doğru yanıtlar 1 puan, yanlış yanıtlar 0 puan olarak değerlendirilmiştir. İki uzmanın sorular hakkında görüşleri alınmış, daha sonra

10 madde kullanıcısına pilot olarak uygulanmış, anlaşılmayan sorular değiştirilmiştir.

Uygulama

Madde kullanıcıları denetimli serbestlik kapsamında tedaviye alındıktan sonraki üç ay süresince izlenmiştir. Her madde kullanıcısı hastanede rutin olarak yapılan uygulama gereği, SAMBA programına alınmıştır. Özgün SAMBA programı 20 oturumdan oluşmaktadır. Bilişsel davranışçı terapi ve motivasyonel görüşme temelli olarak geliştirilen bu program, 12-16 kişi ile yürütülen bir grup çalışmasıdır. Denetimli serbestlik için SAMBA modifiye edilmiş ve altı oturumluk bir grup çalışması durumuna getirilmiştir. Programda maddeler ve etkileri, bağımlılık kavramı ve süreci, relaps ve riskli durumlar, motivasyon kazandırmaya ilişkin oturumlar yer almaktadır.¹³ Altı oturumdan beşine katılım zorunludur. Beşten az oturuma katılanlar, 'SAMBA'yı tamamlamadı ve tedaviye uyumsuz' olarak kabul edilmiştir. Program 15 günde bir uygulanmıştır.

Rutin olarak yapılan uygulamalar gereği, programa katılmadan önce (her SAMBA oturumundan önce) tüm katılımcılara idrar testi yapılmıştır. Altı idrar testinden beşinde herhangi bir madde saptanmayan kişilerin idrar testi sonucu 'negatif' olarak değerlendirilmiş ve tedaviye uyumlu olarak kabul edilmiştir.

Programa başlamadan önce BAPİ ve Bilgi Değerlendirme Anketi uygulanmıştır. Program tamamlandığında katılımcılara yine aynı ölçekler verilmiştir. Programı tamamlayamayanların çoğuna, ölçeklerin yeniden verilememiştir. Bu nedenle programa katılmayanların son test uygulamaları değerlendirmeden çıkarılmıştır. Araştırma için etik kurulu onayı Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Etik Kurulu'ndan 10/30 no ile alınmıştır.

İstatistiksel analiz

Bilgi Değerlendirme Anketinde doğru sorular için 1 puan verilmiş ve doğru soruların toplamı, toplam puan olarak değerlendirilmiştir. SAMBA programını tamamlama oranı ile idrar testi sonuçlarının karşılaştırılması için odds oranı ve güven aralığı (GA), uygulama öncesi ve sonrası alt ölçeklerin karşılaştırılması eşleştirilmiş t testi, programı tamamlayan ve tamamlamayanların özelliklerinin karşılaştırılması için bağımsız gruplar arası t testi ve ki-kare testi, SAMBA programını tamamlayamayanları yordayan değişkenlerin saptanması için lojistik regresyon

analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

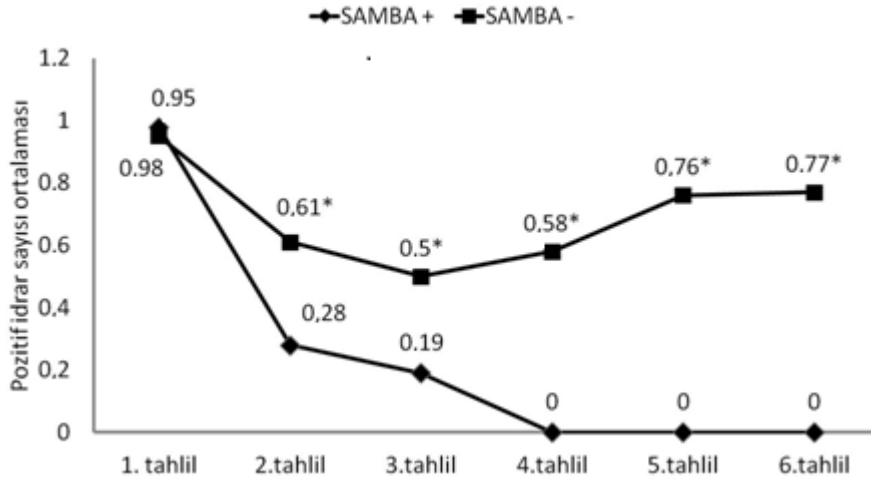
Araştırmaya alınan örneklem özellikleri Tablo 1'de görülmektedir. Örneklem %96.3'ünü erkekler oluşturmaktadır. Araştırmaya alınanların önemli bir kısmının bekar olduğu, çalıştığı ve damar yoluyla madde kullanmadığı dikkati çekmektedir (Tablo 1). Ayda 1-3 kez veya daha sık esrar kullandığını belirtenlerin oranı %62 bulunmuştur. Bu oran ekstazi için %8.8, eroin için %3.6, kokain için %3.6, uçuşu maddeler için %3'tür.

Örneklem %62.8'i (s=76) SAMBA programını tamamlamış, %37.2'si (s=45) programı tamamlayamamıştır. Süreç içinde yapılan idrar testleri sonucunda, araştırmaya alınanların %66.9'unda (s=81) idrar testi sonucu negatif olarak saptanmışken, %33.1'inde (s=40) idrar testi sonucu pozitif olarak değerlendirilmiştir.

SAMBA programını tamamlayan madde kullanıcılarında süreç içinde bakılan idrar testi sonucu pozitif çıkan olmamıştır. Programı tamamlayamayan beş madde kullanıcısında (%11.1) idrar testi

Tablo 1. Örneklem demografik ve hastalık öyküsü özellikleri

	Genel Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	8	3.7
Erkek	206	96.3
Medeni durum		
Evli	62	30.4
Bekar	142	69.6
Çalışma durumu		
Çalışıyor	155	82.0
Çalışmıyor	26	12.1
Damar yoluyla madde kullanımı		
Yok	177	95.7
Var	8	4.3
Ort±SS		
Yaş	32.11±8.6	
Daha önce ruhsal/psikiyatrik tedavi	0.36±1.8	
Yatarak bağımlılık tedavisi olma sayısı	0.11±0.5	
Ayaktan bağımlılık tedavisi olma sayısı	0.23±0.7	
Bırakma girişimi sayısı	1.80±8.2	
Ekonomik zorluk	1.27±1.8	
BAPİ toplam puanı	7.21±3.5	

Grafik 1. SAMBA programını tamamlayan ve tamamlamayanlarda süreç içerisinde idrar tahlili sonuçları

*p<0.05

sonucu negatif iken, 40 madde kullanıcısında (%88.9) idrar testi sonucu pozitif olarak saptanmıştır. Programı tamamlayamayanlarda idrar testinin pozitif çıkma riski, tamamlayanlara göre 9 kat fazla (Odds oranı 9.02; GA=3.93-20.56) bulunmuştur.

İdrar testi sayısı arttıkça SAMBA'yı tamamlayan grupta, negatif idrar sayısı ortalaması tamamlama-

mayanlara göre artmaktadır (Grafik 1). İlk idrar tahlilinde, SAMBA'yı tamamlayan ve tamamlamayan gruplar arasında pozitif idrar ortalaması istatistiksel olarak farklı değildir (t=1.03, p=0.31). Sonraki tüm tahlillerde iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak farklıdır (t değerleri sıra-sıyla -3.82, -3.77, -10.11, -15.09, -15.94; p<0.001).

Programını tamamlayanlarda, program sonrası BAPİ toplam puanının program öncesine göre düştüğü gözlenmiştir (Tablo 2). BAPİ alt ölçeklerinin SAMBA uygulaması öncesi ve sonrası puanları karşılaştırıldığında madde isteği, depresyon ve anksiyete puanlarının düştüğü; maddeyi bırakma motivasyonu alt ölçeği puanının yükseldiği saptanmıştır. Söz konusu değişken-

lerde saptanan farklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

SAMBA uygulamasından önce ve sonra uygulanan Bilgi Değerlendirme Anketinden alınan toplam puanların ortalaması karşılaştırılmıştır. SAMBA uygulaması öncesinde bilgi anketi puanı ortalaması 4.7 ± 1.89 iken, uygulama sonrası

Tablo 2. SAMBA uygulaması öncesi ve sonrası BAPİ toplam ve alt ölçek puanlarının karşılaştırılması

	SAMBA öncesi Ort±SS	SAMBA sonrası Ort±SS	t	sd	p
Tanı ölçütleri alt ölçeği	4.50±4.40	2.05±2.94	2.98	16	0.009
Madde kullanım özellikleri alt ölçeği	0.80±0.93	0.40±0.53	1.87	16	0.079
Yaşam üstüne etki alt ölçeği	8.35±7.92	7.94±9.71	0.17	16	0.867
Madde isteği alt ölçeği	4.52±4.08	3.00±2.59	5.31	121	0.000
Maddeyi bırakma motivasyonu alt ölçeği	8.10±3.62	9.30±2.94	-3.39	118	0.001
BAPİ toplam puanı	5.47±2.53	4.34±2.40	2.33	16	0.033
Öfke kontrol zorluğu alt ölçeği	2.02±1.60	1.82±1.56	1.20	118	0.232
Güvenli davranış eksikliği alt ölçeği	3.53±2.11	3.50±2.10	0.15	117	0.877
Heyecan arama davranışı alt ölçeği	1.52±1.44	1.52±1.38	0	118	1
Dürtüsel davranış alt ölçeği	1.72±1.46	1.92±1.74	-1.09	117	0.276
Depresyon	2.05±1.62	1.60±1.55	2.93	116	0.004
Anksiyete	1.42±1.43	0.87±1.08	6.39	189	0

Tablo 3. SAMBA programını tamamlamada sosyodemografik değişkenlerin ve hastalık öyküsünün karşılaştırılması

	SAMBA'yı tamamlayan		SAMBA'yı tamamlamayan		χ^2	p
	Sayı	%	Sayı	%		
Cinsiyet						
Kadın	3	50.0	3	50.0	0.35	0.55
Erkek	69	62.2	42	37.8		
Medeni durum						
Evli	27	71.1	11	28.9	2.08	0.14
Bekar	44	57.1	33	42.9		
Çalışma durumu						
Çalışıyor	57	63.3	33	36.7	4.90	0.08
Çalışmıyor	6	40.0	9	60.0		
Damar yoluyla madde kullanımı						
Yok	62	63.3	36	36.7	2.38	0.12
Var	1	25.0	3	75.0		
	Ort±SS		Ort±SS		t	p
Yaş	32.00±8.99		32.31±9.63		-0.18	0.85
Daha önce psikolojik/psikiyatrik tedavi görme sayısı	0.11±0.4		0.23±0.88		-0.95	0.34
Yatarak bağımlılık tedavisi olma sayısı	0.01±0.12		0.11±0.53		-1.45	0.15
Ayaktan bağımlılık tedavisi olma sayısı	0.25±0.72		0.28±1.07		-0.19	0.84
Bırakma girişimi sayısı	0.96±1.75		1.87±3.83		-1.48	0.14
Ekonomik zorluk	1.10±1.11		1.53±1.22		-1.87	0.06
BAPİ toplam puanı	6.59±3.22		8.75±3.85		-1.88	0.04

Tablo 4. SAMBA programı tamamlayamamada BAPİ ve alt ölçeklerinin etkisine ilişkin lojistik regresyon analizi

	B	S.E.	Wald	df	p
Tanı ölçütleri alt ölçeği	-0.023	0.088	0.070	1	0.792
Madde kullanım özellikleri alt ölçeği	-0.281	0.258	1.188	1	0.276
Yaşam üstüne etki alt ölçeği	0.063	0.053	1.416	1	0.234
Madde isteği alt ölçeği	0.348	0.123	8.036	1	0.005
Maddeyi bırakma motivasyonu alt ölçeği	-0.047	0.094	0.255	1	0.614
Öfke kontrol zorluğu alt ölçeği	-0.074	0.237	0.098	1	0.754
Güvenli davranış eksikliği alt ölçeği	0.107	0.169	0.403	1	0.526
Heyecan arama davranışı alt ölçeği	0.902	0.266	11.467	1	0.001
Dürtüsel davranış alt ölçeği	-0.565	0.311	3.312	1	0.069
Depresyon	-0.443	0.346	1.638	1	0.201
Anksiyete	-0.306	0.378	0.656	1	0.418

5.52±1.97 olarak saptanmıştır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (t=3.79, sd=117, p<0.001).

SAMBA programını tamamlayan ve tamamlamayanların sosyodemografik özellikleri ve hastalık öyküsü karşılaştırıldığında, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir (Tablo 3). Sadece BAPİ toplam puanı iki grup arasında farklılık göstermektedir, programı tamamlamayanlarda BAPİ toplam puanı daha yüksektir. BAPİ alt ölçeklerinden hangisinin SAMBA programını tamamlamada etken olduğunu göstermek için yapılan lojistik regresyon analizinde, madde isteği ve heyecan arama davranışının programı tamamlamamayı öngördüğü bulunmuştur (Tablo 4).

TARTIŞMA

Araştırmada denetimli serbestlik kapsamında zorunlu tedavi amacıyla bağımlılık kliniğine gönderilen madde kullanıcılarında, SAMBA programını tamamlayanların idrar testinde madde bulunması riski, programı tamamlamayanlara göre çok daha düşük bulunmuştur. Programa katılanlarda madde isteği, depresyon ve anksiyete puanlarının düştüğü; maddeyi bırakma motivasyon alt ölçeği puanının yükseldiği; maddelelerin etkileri ve bağımlılık konusunda bilgi düzeylerinin arttığı saptanmıştır.

Araştırmaya alınan örneklemin tamamına yakını erkeklerden oluşmaktadır. Genel olarak denetimli serbestliğe katılanların büyük çoğunluğunun da erkek olduğu bilinmektedir.^{1,3} Araştırmaya katılanların üçte biri tedaviye uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. Daha önce Türkiye'de yapılan bir araştırmada bu oran %22.4 bulunmuştur.³ Sadece esrar kullanıcılarının değerlendirildiği bir

başka çalışmada ise, uyumsuzluk oranı %51 olarak bulunmuştur.⁸ Araştırmamızda saptanan tedaviyi başarısız tamamlama oranı, Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarla benzerdir.

Denetimli serbestlik nedeniyle tedavi hizmetine başvuran kişiler arasında SAMBA programına giren ve programı tamamlayanların, idrar testlerinin çoğunluğunun negatif olduğu, denetimli serbestlik sürecinde temiz kaldıkları saptanmıştır. Test sonuçlarının pozitif olma riski, programı tamamlamayanlarda tamamlayanlara göre 9 kat daha yüksektir. Bu bulgular, SAMBA programına katılanların denetimli serbestlik sürecinin uyumlu bir şekilde tamamlanması için önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Yapılandırılmış tedavi programlarının uygulanmasının denetimli serbestlik sürecine uyumu artırdığı başka araştırmalarda da gösterilmiştir.¹⁴

Denetimli serbestlik sürecinin başlangıcında yapılan idrar testi sonuçları SAMBA programını tamamlayan ve tamamlamayanlar arasında benzerdir. Bu bulgu, iki grubun tedavi sürecinin başında madde kullanımı açısından benzer olduğunu göstermektedir. Ancak SAMBA programına katılmayı sürdürenlerde idrar testi sonuçlarının giderek negatifleştiği, programı tamamlayanlarla tamamlamayanlar arasında farkın belirginleştiği dikkati çekmektedir. Bu durum, uygulanan programın kişilerin madde kullanmaması üstüne olumlu yönde etkili olduğunu göstermektedir. Denetimli serbestlik kapsamında sağlık hizmetlerine başvuran kişilerde, yapılandırılmış bir tedavi programına katılımlarının öneminin bu araştırmayla vurgulandığı kanısındayız.

Programı tamamlayanlarda bağımlılık şiddetinin madde isteğinin, depresyon ve anksiyete düze-

ynin düştüğü, madde kullanımını bırakma motivasyonunun arttığı gösterilmiştir. Denetimli serbestlik sürecinin zorunlu bir tedavi olduğu göz önüne alındığında, madde kullanımını bırakma motivasyonunun artması çok önemlidir. Bağımlılık tedavisinde madde isteğinin ve anksiyete düzeyinin düşmesi tedavinin etkinliği açısından önemli etkenlerdir.¹⁵ SAMBA programının içinde madde isteğini azaltmaya, motivasyon artırmaya ve stresle başa çıkmaya yönelik etkinlikler vardır ve bu bulgular programın uygulamaya katılanların madde isteği, motivasyon ve anksiyete düzeyleri üstünde etkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada depresyon düzeyindeki düşüşün hangi etkenlere bağlı olduğunu açıklayacak veriye sahip değiliz. Bu nedenle depresyon düzeyindeki artışın kaynakları üstünde çalışma yapılması gerekmektedir.

Madde etkileri ve relapsa ilişkin olarak madde kullanıcılarının bilgilerini değerlendirmek amacı ile SAMBA uygulaması öncesi ve sonrası uygulanan anket puanlarının ortalamasının uygulama sonrası belirgin düzeyde artması, SAMBA programının madde kullanıcılarının bilgisini artırdığını göstermektedir. Bununla birlikte, toplam doğru sayısının çok yüksek olmaması dikkat çekicidir. Uygulama sonrası bu sayı artmakla birlikte, yine de düşük düzeydedir. Bu nedenle programda uygulanan oturum sayısının artırılmasının, madde kullanıcılarının bilgi düzeylerini artırması açısından yararlı olacağı kanısındayız.

Madde isteğindeki artışın depresif duygudurum, anksiyete düzeyi ve heyecan arama davranışı artışı ile bağlantılı olduğu araştırmalarda gösterilmiştir.^{16,17} Heyecan arama davranışı ve madde isteği arasında önemli bir ilişki olduğu belirtilmiştir.^{18,19} Yüksek heyecan arama davranışı olan bağımlılarda, madde isteğinin de arttığı gösterilmiştir.²⁰ Bu nedenle heyecan arama davranışına yönelik müdahalelerin bağımlılığın tedavisinde önemli olduğu ileri sürülmüştür.²¹ Araştırmamızda, SAMBA programını tamamlayan ve tamamlamayanlar sosyodemografik değişkenler veya hastalık öyküsü açısından karşılaştırıldığında belirgin bir fark saptanmamıştır. Öte yandan bağımlılık şiddeti düzeyleri programı tamamlamayanlarda, tamamlayanlara

göre daha yüksek bulunmuştur. Başlangıçta bağımlılık şiddetinin yüksek olmasının, tedavi sürecini olumsuz etkilediğine ilişkin yayınlar vardır.^{22,23} Özellikle madde isteği ve heyecan arama davranışı yüksek olanların denetimli serbestlik sürecinde SAMBA programını tamamlamakta zorlandıkları görülmektedir. Bu nedenle madde isteği ve heyecan arama davranışı yüksek olan madde kullanıcılarının programı tamamlamaları için gerekli önlemlerin alınması, denetimli serbestlik sürecini uyumlu bir şekilde tamamlamalarına yardımcı olacaktır. Öte yandan madde isteği ve heyecan arama davranışı yüksek olduğu saptanan madde kullanıcılarının daha yoğun tedavi programlarına ihtiyaçları olduğu, bu nedenle ilk başvurduklarında bu etkenlerin araştırılmasının ve saptanmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Denetimli serbestlik nedeniyle kuruma yönlendirilen tüm madde kullanıcıları yasal zorunluluklar nedeniyle çalışmaya alındığı için, araştırmada kontrol grubu yoktur. Kontrol grubunun olmaması bulguların değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Araştırmada bulgular SAMBA grubunu tamamlayan ve tamamlamayanlar arasında karşılaştırılmış olsa bile, kontrol grubunun yerini tutmaz. Bu nedenle araştırmanın kontrol grubu ile yapılmasının yeni açılımlar sağlayacağı kanısındayız.

Araştırmada kadın sayısı az olduğu için cinsiyetler arası bir karşılaştırma yapma olanağı olmamıştır. Denetimli serbestlik sürecindeki kadın sayısının genel olarak az olduğu da bilinmektedir.¹ Öte yandan cinsiyetler arası farklılığın süreç üstünde etkisinin olduğu gösterilmiştir.²⁴ Cinsiyetler arası farklılığın saptanmasının, yapılacak girişimlerin etkinliğini artıracak düşüncesindeyiz.

Sonuç olarak, SAMBA programının denetimli serbestlik nedeniyle tedaviye yönlendirilen madde kullanıcılarında tedaviye uyumu artırıcı bir etken olduğu, heyecan arama davranışı üstüne girişimlerin uygulanmasının uyumu artıracak, madde isteği ve heyecan arama davranışı olan kullanıcıların SAMBA programını tamamlama konusunda risk taşıdıkları gösterilmiştir.

Yazarların katkıları: K.Ö.: Konuyu bulma, araştırmanın planlanması, istatistik, makalenin yazılması; R.B.: Araştırmanın planlanması, konuyu bulma, araştırmanın yürütülmesi, makalenin yazılması; G.G.B.: Araştırmanın yürütülmesi; A.M.: araştırmanın yürütülmesi; N.O.: Araştırmanın yürütülmesi; O.T.: Makalenin yazılması.

KAYNAKLAR

1. CTE. http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/istatistik/2015/mayis_2015.pdf
2. Zorlu N, Türk H, Manavgat Aİ, Karadaş B, Gülseren Ş. Denetimli serbestlik uygulaması kapsamında başvuran hastalarda sosyodemografik, klinik özelliklerin ve alkol kullanım bozukluğu sıklığının geriye dönük değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2011; 12:253-257.
3. Akpınar A, Şalış O, Aksoy UM. Evaluation of the probation results of 2010 in Samsun mental health hospital and the compliance with treatment in individuals referred from the centers outside of the city center of Samsun. *Düşünen Adam* 2013; 26:46-54.
4. Kelly SM, O'Grady KE, Jaffe JH, Gandhi D, Schwartz RP. Improvements in outcomes in methadone patients on probation/parole regardless of counseling early in treatment. *J Addict Med* 2013; 7:133-138.
5. Prendergast M, Greenwell L, Farabee D, Hser Y. Influence of perceived coercion and motivation on treatment completion and re-arrest among substance abusing offenders. *J Behav Health Serv Res* 2009; 36:159-176.
6. Bilici R, Yazıcı E, Tufan AE, Mutlu E, İzci F, Uğurlu GK. Motivation for treatment in patients with substance use disorder: personal volunteering versus legal/familial enforcement. *Neuropsychiatr Dis Treat* 2014; 10:1599-1604.
7. Ada Ş, Peker A. Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulamasının etkililiğinin incelenmesi (Sakarya ili örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2012; 16:425-438.
8. Uğurlu GK, Bilici R. Six-week cannabis-free period rates with probation treatment program: a retrospective cohort study. *J Subst Use* 2014; 1-5.
9. Ögel K, Koç C, Karalar B, Başabak A, Aksoy A, İşmen M, et al. Effectiveness of an addiction treatment program called SAMBA: a pilot study. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2011; 21 (Suppl.2):150-151.
10. Ögel K, Evren C, Karadağ F, Gürol TD. Bağımlılık Profil İndeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2012; 23:264-273.
11. Ögel K, Başabak A, Koç C, Aksoy A, Karadayı G. Psychometric properties of different forms of the Addiction Profile Index (BAPİ). *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2011; 21(Suppl.2):151.
12. Ögel K, Koç C, Başabak A, İşmen M, Görücü S. Bağımlılık Profil İndeksi Klinik Formunun (BAPİ-K) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi* (baskıda).
13. Ögel K, Koç C, Aksoy A, Başabak A, Evren C. Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA). İstanbul: Yeniden Yayınları, 2012.
14. Caudy MS, Tang L, Wooditch A, Taxman FS. Short-term trajectories of substance use in a sample of druginvolved probationers. *J Subst Abuse Treat* 2014; 46:202-213.
15. Roque L, Lurigio AJ. An outcome evaluation of a treatment readiness group program for probationers with substance use problems. *J Offender Rehabil* 2009; 48:744-757.
16. Zilberman ML, Tavares H, el-Guebaly N. Relationship between craving and personality in treatment-seeking women with substance-related disorders. *BMC Psychiatry* 2003; 3:1.
17. Chakravorty S, Kuna ST, Zaharakis N, O'Brien CP, Kampman KM, Oslin D. Covariates of craving in actively drinking alcoholics. *Am J Addict* 2010; 19:450-457.
18. Lee DC, Perkins KA, Zimmerman E, Robbins G, Kelly TH. Effects of 24 hours of tobacco withdrawal and subsequent tobacco smoking among low and high sensation seekers. *Nicotine Tob Res* 2011; 13:943-954.
19. Leeman RF, Corbin WR, Fromme K. Craving predicts within session drinking behavior following placebo. *Pers Individ Dif* 2009; 46:693-698.
20. Doran N, Cook J, McChargue D, Spring B. Impulsivity and cigarette craving: Differences across subtypes. *Psychopharmacology (Berl)* 2009; 207:365-373.
21. Kahler CW, Spillane NS, Metrik J, Leventhal AM, Monti PM. Sensation seeking as a predictor of treatment compliance and smoking cessation treatment outcomes in heavy social drinkers. *Pharmacol Biochem Behav* 2009; 93:285-290.
22. Hser Y, Huang D, Brecht M, Li L, Evans E. Contrasting trajectories of heroin, cocaine and methamphetamine use. *J Addict Dis* 2008; 27:13.
23. Prendergast M, Huang D, Hser Y. Patterns of crime and drug use trajectories in relation to treatment initiation and 5-year outcomes: An application of growth mixture modeling across three datasets. *Eval Rev*. 2008; 32:59-82.
24. Stevens SJ, Estrada B, Murphy BS, McKnight KM, Tims F. Gender difference in substance use, mental health, and criminal justice involvement of adolescents at treatment entry and at three, six, 12 and 30 month follow-up. *J Psychoactive Drugs* 2004; 36:13-25.